

ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԸ ԵՒ ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏԻԱՆ *

Սոցիալ-դեմոկրատիայի հիմնական սկզբունքներից մէկը ասում է թէ ներկայ հասարակական զարգացման շարժիչ ոյժերից մէկն է դասակարգային կռիւը պրոլետարիատի և բուրժուազիայի մէջ: Սակայն դրանից բնաւ չի հետևում թէ նա ով այդ սկզբունքը բերան արաւ արդէն ունի պատրաստի պատասխան այն բոլոր հարցերի, որոնք յարուցւում են մեր ժամանակի սոցիալական և քաղաքական պայքարով: Դրա համար բաւական է թէկուզ մատնանշել այն թէ ռըչափ տարբեր են զանազան երկրների պրոլետարիատը և բուրժուազիան, ռըչափ տարբեր են այն յարաբերութիւնները որոնց մէջ նրանք ծագում են և ուլայմանները որոնց մէջ նրանք մաքառում են:

Իսկ բուրժուազիայի և պրոլետարիատի միջև գտնւում է ազգաբնակչութեան տարբեր շահեր ունեցող շերտերի ամբողջ մի շարք: Այդ շերտերը խառնւում են երկու դասակարգերի կռուի մէջ, զօրավիգ լինելով մերթ մէկ, մերթ միւս կողմին: Եւ ազգաբնակչութեան այդ շերտերը նմանապէս յարաճուն փոփոխութիւններ են կրում, ուստի մշտապէս փոփոխւում են դրանց ոյժերը, դրանց ձգտումները, դրանց մաքառման միջոցները:

Այդ դասակարգերից իր վրայ է ուշք դարձնում նաև ինտելիգենցիան, որի վերաբերմունքը դէպի սոցիալ-դեմոկրատիան մի կարևոր հարց է:

Հարցը նրանումը չէ թէ արդեօք պէտք է սոցիալ-դեմոկրատիան սիրայօժար կերպով իր շարքերի մէջ ընդունի ընկերներ ինտելիգենցիայի միջից—մի հարց որ վճռուած է «Կոմունիստական մանիֆէստի» հետևեալ խօսքերով. «Ինչպէս առաջնեւում ազնուականութեան մի մասը անցնում էր բուրժուազիայի կողմը, այնպէս այժմ բուրժուազիայի մի մասը անցնում է պրոլետարիատի կողմը, այն է բուրժուական գաղափարա-

*) Որոշ յապաւումներով կազմուած է Կաուցկու «Ինտելիգենցիան և ս.-դեմոկրատիա» գրուածքով:

խօսների այն մասը, որ բարձրացել է պատմական ամբողջ շարժման տեսական ըմբռնողութեան: Նոյն հարցը լուծոււմ է և այն իրողութեամբ որ սոցիալ-դեմոկրատիայի հիմնադիրները — Մարքս, Էնգելս, Լասալ — ինտելիգենտներ էին: Սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերի մէջ ուրախութեամբ ընդունոււմ է իւրաքանչիւրը, ով ընդունում է նրա հիմնական սկզբունքները և մասնակցում է նրա ազատագրական կռոււմ, օգտուելով դրա համար ցոյց տուած միջոցներով, — ինչ հասարակական դասակարգից էլ գալիս լինի այդպիսի անձը: Այն հայեացքը, որով վարձու բանուորների գործը կարող է կանոնաւոր կերպով տարուել միմիայն վարձու բանուորների ձեռքով, պրոլետարիատի ամենայնատաճաց մասի կարծիքն է, այն մասի որ դեռ չի ազատուել համբարական նեղ հայեցողութիւնից:

Այստեղ մենք ուզում ենք քննել այն հարցը թէ թրչափով ինտելիգենցիայի շահերը համանման են պրոլետարիատի շահերին, թրչափով կարելի է սպասել թէ ինտելիգենցիան մասնակցութիւն կ'ունենայ պրոլետարիատի դասակարգային կռոււմ և թէ ինտելիգենցիայի որ շերտերին ամենից հեշտ է գրաւել սոցիալ-դեմոկրատիայի կողմը:

Ֆիզիօլոգիական տեսակէտից չի կարելի արդարացնել տարբերութիւնը մտաւոր և ֆիզիքական աշխատանքի մէջ: Նոյն իսկ զուտ մտաւոր գործունէութիւնը մարմնի ֆունկցիա է, իսկ միւս կողմից և ամենակոպիտ աշխատանքը լոկ մկանունքների գործունէութիւն չէ, այլև հոգու, այսինքն ուղեղի և ներվերի: Վիտալիզմներ վերջերումս ապացուցեց որ այսպէս կոչուած մտաւոր աշխատանքի մի քանի տեսակները պահանջում են մտքի աւելի քիչ լարում, քան այսպէս կոչուած ֆիզիքական աշխատանքի մի քանի տեսակները:

Այդ տարբերութիւնները կազմուել են պատմականօրէն. մտաւոր աշխատանքը սովորաբար կոչոււմ է աւելի բարձր կարգի, աւելի ազնիւ աշխատանք և մինչև այժմ իրանց և իրանց հովանաւորուածների համար են պահել շահագործողները, իսկ ֆիզիկական աշխատանքը՝ շահագործողներին, ստրկացածներին, արհամարհուածներին էր վիճակուած, ուստի կոչոււմ էր պլեբէյական աշխատանք: Մտաւոր աշխատանքի կարգին էին պատկանում պետական, վարչական, գործի, լուսաւորութեան, եկեղեցու, գեղարուեստի և գիտութեան նուիրուած աշխատանքները, այդ կարգին է պատկանում և այն աշխատանքը, որ պահանջում է որոշ գիտելիքներ և նախապատրաստութիւն, որոնց ձեռք բերելու համար պահանջոււմ է.

աւելի շատ ազատ ժամանակ և միջոցներ, քան այդ սովորաբար առձեռն գտնուում են շահագործողներին մօտ:

Այդպիսով մտաւոր աշխատանքը եղել է առանձնաշնորհեալ աշխատանք և այդպիսին ընդհանուր գծերով մնում է և այժմ, թէև որոշ փոփոխութիւն այդ կողմից արդէն սկսուել է: Առաջներում մտաւոր աշխատանքով պարապում էին իրանք շահագործողները, իսկ կապիտալիստական արդիւնաբերութեան ժամանակ շահագործողները այնքան զբաղուած են իրանց գործով որ իրանք բոլորովին ժամանակ չունին որևէ այլ գործի համար, էլ չենք ասում որ սկի ոչ մի կարիք էլ չեն զգում այդ մտաւոր աշխատանքի մէջ... Նրանք իրանց ազատում են այդ աշխատանքից ինչպէս և ֆիզիկականից և ամբողջապէս անձնատուր են լինում շահին. իսկ մտաւոր աշխատանքը դառնում է առանձին դասակարգի յատուկ նպատակը: Դա այսպէս կոչուած ինտելիգենցիան է, որ իր ապրուստը հայթայթում է վաճառելով իր մասնագիտական տեղեկութիւնները և ընդունակութիւնները:

Կապիտալիզմը ոչ միայն աւելի և աւելի շատ ինտելիգենցիայի վրայ է գցում այն աշխատանքը, որ մինչև այժմ կատարում էին իրանք շահագործողները, այլև օրէցօր նրա համար աշխատանքի նորանոր ասպարէզներ է բանում: Արդիւնաբերութեան կապիտալիստական եղանակը փոխարինում է արհեստը խոշոր ինդուստրիայով, տարրալուծում է արհեստաւորի աշխատանքը ֆիզիկական և մտաւորական աշխատանքի և մեքենաների մօտ բանուորների հետ անհրաժեշտ է դառնում ունենալ և ինժեներներ, քիմիկոսներ, կառավարիչներ և այլն: Արդիւնաբերութեան կապիտալիստական ձևը կենտրոնացման եղանակով է ներգործում պետութեան վրայ, ազգաբնակչութիւնը քշում է մեծ քաղաքները և ձուլում մանր պետութիւնները մի խոշոր պետութեան մէջ. մանր ինքնավար համայնքների փոխարէն նաև կառուցանում է լայնատարած և բարդ շինուածք, որ պահանջում է իր կառավարութեան համար յատուկ նախապատրաստութիւն ստացած պաշտօնեաներ. բիւրօկրատիան արագօրէն աճում է: Զարգանում է համաշխարհային առևտուրը և նրա հետ միասին նաև համաշխարհային քաղաքականութիւնը: Տընտեսական և քաղաքական կեանքը այդ բոլոր շրջաններում, խոշոր քաղաքում, մեծ պետութեան մէջ, միջազգային յարաբերութիւնների մէջ ստեղծում է տեղեկանալու և ազդելու համար առանձին օրգաններ. մամուլը դառնում է խոշոր ոյժ: Արդիւնաբերութեան կապիտալիստական եղանակը կամաց կամաց բոլոր արդիւնաբերութիւնը վերածում է ապրանքային արդիւ-

նաբերութեան և դրանով անվերջ բազմապատկում է այն առանձնայատուկ ընդհարումները ապրանքաարդիւնաբերողների մէջ, որ կթան կռիւ են դառնում փաստաբանների դասակարգերի համար: Արդիւնաբերութեան կապիտալիստական եղանակը մասսաներից խլում է ազատ ժամանակը և սպանում է ժողովրդական գեղարուեստը: Նրա տեղը բռնում է վարձատրուող արուեստը որ դառնում է արդիւնաբերութեան առանձին ճիւղը: Ինչ ջուլհականոցների տեղ, ուր ժողովուրդը ինքն իրան պատմում էր իր սեփական և հէքեաթները, երևան են գալիս թատրոններ, բալագաններ, ժողովրդական երգի տեղը բռնում են արհեստաւոր խեղկատակի յօրինած գուարճասացները:

Այդ և այլ միջոցներով կապիտալիզմը ստեղծում է գիտութեան և գեղարուեստի աճումը, իսկ նրա հետ միասին նաև ինտելիգենցիայի աճումը:

Սակայն ինչքան էլ արագ աճի մտաւոր աշխատանքի սահանջը, աւելի ևս արագ է աճում նրա առաջորդը:

Նախ և առաջ ինտելիգենցիայի շարքերը միշտ լքցւում են իրա աճողութեամբ: Նա չի ուզում թոյլ տալ որ իր որդիք ընկնեն աւելի պակաս արտօնուած դասակարգերի դրութեան, իսկ բարձրանալ և մտնել խոշոր շահագործողների դասակարգի մէջ համեմատաբար շատ քչերին է աջողում ինտելիգենցիայից: Մեծ մասը ստիպուած է բաւականանալ հնարաւորութեամբ իրանց երեխաներին տալ այնպիսի կրթութիւն և դասիարակութիւն, որ պահանջւում է ինտելիգենցիայից:

Բայց և բարձր դասակարգերի երիտասարդ սերնդից շատերը ներս են հրւում ինտելիգենցիայի շարքերի մէջ:

Ֆէօդալական տիրապետութեան ժամանակ ազնուականացութեան մէջ ընդունուած էր որ կալուածքը յանձնւում էր աւագ ժառանգին, իսկ կրտսեր որդիների համար ապահովութեան միջոցներն էին համարւում զինուորական ծառայութիւնը և եկեղեցին: Կապիտալիստական արդիւնաբերութեան ձեռք դրանց աւելացրեց ինտելիգենտ պարապմունքները, լաւ վարձատրուող պաշտօնները:

Ինտելիգենցիայի մէջ մտնելու հոսանքը նկատուում է և մանր բուրժուազիայի կողմից, նոյնիսկ գիւղացիութեան և շատ չնչին թուով և պրոլետարիատի միջից: Ինտելիգենցիայի շարքերի մէջ մտնելու համար անհրաժեշտ գիտելիքներ ձեռք բերելը շատ հին ժամանակից ստորագոյն դասակարգերի անձերի համար միակ միջոցն էր իր դասակարգի բարձրանալու համար: Սակայն այդ կատարւում էր միայն եզակի դէպքերում առանձին ձիրքերի և հակումների գիպուածներում, և վեր էր

բարձրանում միայն այդ դասակարգերի ջոկովի տարրեր: Այժմ այդ փոխումը է: Քաղաքում և գիւղում մասն արդիւնաբերութեան անկումը ստիպում է մանր բուրժուաներին, իսկ երբեմն և գիւղացիներին, ինչ դեռ էլ լինի, աշխատել որ իրանց դասակները մտնեն ինտելիգենցիայի շարքերի մէջ, անկախ նրանից ունեն նրանք արդեօք դրա համար հակում թէ ոչ. որովհետեւ սերնդի այն մասին, որին այդ չի վիճակուիլ, սպառնում է ընկնել պրոլետարիատի շարքերը: Զարմանալու ոչինչ չկայ որ մտաւոր աշխատանքի շրջանում առաջարկը կամաց կամաց գերազանցում է պահանջից, այնպէս որ կարելի է խօսել ինտելիգենցիայի թուական գերաճման մասին:

Այդպէս կազմւում է նոր միջին դասակարգ, որ չափազանց ուժեղ է իր թւով և անընդհատ աճում է: Նրա աճումը որոշ հանգամանքներում կարող է լրացնել առհասարակ միջին դասակարգի նուազումը, որ հետեանք է մանր արդիւնաբերութեան անկման: Անդադար ակման շնորհիւ ինտելիգենտ բանուորների թիւը աւելի է դառնում քան պահանջ կայ. այդտեղից ծագում է նրա անբաւականութիւնը, դժգոհութիւնը իր կացութիւնից:

Սակայն լոկ այդ դժգոհութիւնը չէ միակ կապը պրոլետարիատի և ինտելիգենցիայի մէջ:

Շատերը պնդում են որ ինտելիգենցիայի դասակարգային շահերը բոլոր էական կէտերում նոյնն են, ինչ որ պրոլետարիատի շահերը: Ինտելիգենցիան, ասում են նրանք, կազմում է միայն պրոլետարիատի մի մասը, և հէնց որ նա գիտակցում է իր դասակարգային շահերը, նա պէտք է յարի սոցիալ-դեմոկրատիային:

Իբր ապացոյց որ ինտելիգենցիան պատկանում է պրոլետարիատին բերում են. 1) կիսաքաղցած ապրող ինտելիգենտների մեծ թիւը 2) այն ֆակտը որ ինտելիգենցիան, ինչպէս և արդիւնագործական վարձու բանուորները, ապրում է վաճառելով իր աշխատանքը: Այդ հէնց ուղղակի այն երկու բնորոշ յատկութիւններն են, որոնք մօտեցնում են պրոլետարիատին. բայց միթէ այն օրից երբ գոյութիւն ունի քաղաքակրթութիւնը միշտ չէ՞ն գտնուել մարդիկ, որոնք կիսաքաղցած են ապրել: Բայց միթէ չկային վարձու բանուորներ դեռ մինչև XIX դարը: Սակայն միայն այդ XIX դարը առաջացրեց դասակարգային ինքնագիտակցութեամբ տոգորուած յեղափոխական պրոլետարիատ, որ սոցիալիստական շարժման կրողը դառաւ: Առանձին պատմական պայմանները ստեղծեցին այդպիսի մի պրոլե-

տարիատ. նա խոշոր կապիտալիստական ինդուստրիայի դա-
ւակն է:

Ուրեմն այդ ապացոյցները բաւական չեն. եթէ գործին
աւելի մօտից նայենք մենք կը տեսնենք որ ինտելիգենցիան
չունի ընդհանուր դասակարգային շահեր. այլ միայն արհեստակցա-
կան շահեր: Շահերի ինչ ընդհանրութիւն է կապում բժշկին և
երգուեալ հաւատարմատարին, նկարչին և լեզուագէտին, քիմի-
կոսին և լրագրական առաջնորդները գրողին: Այդ գրադմունք-
ներից իւրաքանչիւրի ոչ միայն հոգեկան, այլև նիւթական շա-
հերը բոլորովին տարբեր են: Եթէ արդէն ուզում էք դրանց
համեմատել ֆիզիքական աշխատանքի բանուորների հետ, այդ
կողմից դրանք նման են ոչ թէ խոշոր ինդուստրիայի պրոլե-
տարիատին, այլ միջին դարերի շակերտներին, որոնք նմանա-
պէս չգիտէին ընդհանուր դասակարգային շահեր, այլ միայն
արհեստակցական շահեր: Բայց ինտելիգենցիայի նկատմամբ
քիչ է ասել թէ շահերի համեմատաշուկութիւն տիրում է միայն իւ-
րաքանչիւր արհեստակցութեան ներսում: Մինչդեռ նոյն ար-
հեստի արդիւնաբերական բանուորների կեանքի մակերեւոյթը
ըստ էպիանի միտոսեասկ է, ընդհակառակը՝ նոյն պրոֆեսիային
պատկանող առանձին անհատների մէջ ինտելիգենցիայի շըր-
ջանում նկատուում է կենսական մակերեւոյթի մէջ անագին տար-
բերութիւններ, ուստի տարբերութիւն և շահերի մէջ: Ինչ շահ
ունի մի որեւէ «լուսատու», գեղարուեստի երկնակամարի մի
աստղ այն բանի մէջ, որ նրա անյայտ ընկերները իրան նման
լաւ վարձատրուին...

Իւրաքանչիւր ինտելիգենտ պրոֆեսիայում աւելի ուժեղ
է գործում մրցումը, ընկերների հաշուով առաջ գնալու ձգ-
տումը: Եւ ոչ մի տեղ այնքան զարդացած չեն նախանձը, կա-
րիէրիզմը, ստորաքարշութիւնը և ամբարտաւանութիւնը, ինչ-
պէս գեղարուեստագէտների և գիտնականների շրջաններում:

Բայց այս բոլորից աւելի շատ է ինտելիգենցիային պրո-
լետարիատից բաժանում այն իրողութիւնը, որ ինտելիգենցիան
արտօնեալ դասակարգ է: Որքան և տարբեր, նոյնիսկ հակա-
ռակ լինեն շահերը ինտելիգենցիայի մէջ, այնուամենայնիւ մի
բան միացնում է նրան. դա արիստոկրատիական ընդմէն է: Ինտելի-
գենցիան—դա հոգու արիստոկրատիան է, և նրա շահերը ժամա-
նակակից հասարակութեան մէջ հրամայում են նրան բոլոր մի-
ջոցներով պահպանել իր արիստոկրատիական փառաւորութիւ-
նը: Այդ արտօնեալ դրութիւնը պահպանելու նպատակով ին-
տելիգենտները պէտք է ըստ կարելոյն դէմ լինեն նոյն տար-
բերի ներմուծման իրանց շարքերի մէջ, դժուարացնեն նոր

տաղանդները, նոր մրցակիցների աւելանալուն: Այդ ձգտումը հակառակ է պրոլետարիատի իրեն ստոր կանգնած դասակարգի բնական ձգտման—ոչնչացնել բոլոր առանձնաշնորհումները ինչ տեսակի էլ նրանք լինեն:

Եթէ սոցիալ-դեմոկրատիան յայտարարում է բոլորի համար կրթութեան հաւասար իրաւունք, եթէ նա ձգտում է կոտորել այն արգելքները, որոնք այժմ խանգարում են կնոջ և պրոլետարիատին մտնել ինտելիգենցիայի շարքերի մէջ, այսինքն ինտելիգենտ պրոֆեսիաների մէջ, չէ որ այդ ձգտումը նշանակում է մեծ չափերով աւելացնել հէնց այն, ինչ որ ժամանակակից հասարակութեան մէջ ամենից աւելի կորստաւեր էր ինտելիգենցիայի վրայ ազդում,—այսինքն—կրթուած մարդկանց թուի աւելի մեծ աճում, քան նրա աշխատանքի մէջ պահանջ է դրացում:

Ահա այս վճռողական կէտում պրոլետարիատի և ինտելիգենցիայի շահերը տրամադծօրէն հակառակ են: Եւ հէնց միայն այս պատճառով, թողնելով մի կողմ բոլոր վիւս պայմանները, ինտելիգենցիայի շահերին գիմումը բնաւ պիտանի միջոց չէ որպէս զի բոլոր ինտելիգենցիան ամբողջապէս գրաւել սոցիալիզմի կողմը. նրան իրիւ դասակարգ առհասարակ չի կարելի համոզել մասնակցութիւն ունենալ պրոլետարիատի դասակարգային կռուի մէջ:

Սակայն պէտք է նկատել որ առհասարակ իրականութեան մէջ զանազան դասակարգերը այնպէս խիստ իրարից չեն տարբերում, ինչպէս այդ բնորոշում է տեսականապէս, իրապէս դասակարգերի արանքում կանգնած են մի շարք անցողական շերտեր, աստիճաններ: Այդպէս, ինտելիգենցիայի մէջ կան մի շարք այնպիսի պրոֆեսիաների շերտեր, որոնք շատ մօտ են կանգնած պրոլետարիատին: Արհեստագիտական կրթութեան զարգացումը այնքան ընդհանուր են դարձնում մի քանի մասնագիտական գիտելիքները որ նրանք այլ ևս չեն կարող ապահովել առանձնաշնորհալ դրութիւն: Պրոլետարական դասակարգին մօտ են կանգնած և ճատաւոր բանուորների նաև այն բանալները, որոնք կանգնած են պետական, հասարակական և կապիտալիստական ձեռնարկութիւնների վարչական ամենացած աստիճանների վրայ. երկաթուղիների, պոստային և կապտիլիստական ծառայողներ և ուրիշները: Այդ խաւերը հեշտութեամբ յարում են արհեստակցական և քաղաքական շարժումներին:

Աւելի դժուար է գրաւել սոցիալ-դեմոկրատիայի կողմը ինտելիգենցիայի արիստոկրատիական մասը—բժիշկներին, փաստա-

բաններին, միջնակարգ և բարձր ուսումնարանների ուսուցիչներին, բարձր կրթութիւն ստացած քիմիկոսներին և այլն: Իրանց չի կարելի գրաւել սոցիալ-դեմոկրատիայի կողմը դիմելով զրանց դասակարգային կամ պրոֆեսիօնալ շահերին: Այդտեղ կարելի է միայն խօսել առանձին անհատներին գրաւելու մասին: Իսկ ինչով կարելի է գրաւել զրանց եթէ ոչ նրանով որ նրանք հասկանում են մաքսոսող պրոլետարիատի նպատակների պատմական օրինականութիւնը, նրա յաղթանակի անհրաժեշտութիւնը: Որոշ բացառութիւններով այդ ինտելիգենցիան ուղղակի չի շահագրգռուած պրոլետարիատի շահագործումով, իսկ իր պրոֆեսիայով նա մշակում է իր մէջ այն հոգեկան ընդունակութիւնները, որոնք նրան դարձնում են աւելի պատրաստ ընթանելու հասարակական զարգացման անհրաժեշտ ընթացքը, քան ուրիշ դասակարգերին պատկանող անձանց, որոնց շահերը չեն համապատասխանում այդ զարգացման պահանջների հետ:

Ընդհանուր առմամբ ինտելիգենցիան միաբերում է պրոլետարիատի դասակարգային կռուին մօտաւորապէս այնպէս, ինչպէս մանր-բուրժուազիան և գիւղացիութիւնը: Թէև վերջին երկու դասակարգերը չեն շահագրգռուած կապիտալիստական շահագործման մէջ և յաճախ թշնամական դիրք են բռնում դէպի կապիտալիզմը, բայց նրանք նմանապէս իրանց շատ կարևոր շահերի շնորհիւ հակառակ են և պրոլետարիատին: Բայց ինտելիգենցիան տարբերում է մանր-բուրժուական և գիւղացիական դասակարգերից իր աւելի լայն մտաւոր հորիզոնով, վերացական մտածողութեան աւելի լաւ մշակուած ընդունակութեամբ և չունի ընդհանուր դասակարգային շահեր: Այդ բոլորը նպաստում է որ ինտելիգենցիան դառնայ ազգաբնակչութեան այն խաւը, որ աւելի մեծ դիւրութեամբ կարող է դասակարգային և դասային սահմանափակումներից վեր կանգնել, կարող է իդէալական աղնութեամբ իրան ժամանակաւոր և մասնաւոր շահերից աւելի բարձր զգալ և կենտրոնացնել իր ամբողջ ուշքը հասարակութեան ամբողջութեան տեղողական շահերի վրայ, պաշտպանել այդ շահերը: Ինտելիգենցիան ընդհանուր առմամբ սոցիալական րիֆորմների, էվօլիւցիական զարգացման կողմնակից է հանդիսանում:

Ազգակացութիւն. ինտելիգենցիայի մէջ, ինչպէս և միւս դասակարգերում, կայ ուժեղ և աճող դժգոհութիւն. բայց չի կարելի սպասել, որ այդ դժգոհութիւնը կը ստիպէ ինտելիգենցիային, իբրև դասակարգի, յարել պրոլետարիատին. մտաւոր բանուորները տարբերում են այն առանձնայատկութիւնով, որ նրանք չեն ճանաչում ընդհանուր դասակարգային շահեր,

այլ միայն ընդհանուր պրոֆեսիօնալ շահեր և, բացի այդ, նրանք իբրև ազդարանակութեան առանձնաշնորհուած խաւ հակամարտի մէջ է գտնուում պրոլետարիատի հետ, որ իբրև աւելի ստորին դասակարգ բնականաբար ուզում է վերջ դնել բոլոր առանձնաշնորհութիւններին:

Սակայն կայ շերտերի և սլարապոնէքների ամբողջ շարք, — և նրանց թիւը և ծաւալը օրէց օր աւելանում է, — որոնք կանգնած են ինտելիգենցիայի և պրոլետարիատի արանքում, իջնում են ինտելիգենցիայի շարքերից պրոլետարիատի շարքերը և քանի գնում է աւելի և աւելի են դադարում վայելք զգալ իրանց առանձնաշնորհեալ դիրքի մէջ: Այդ շերտերի դրական շահերը դառնում են միաժամանակ պրոլետարիատի շահեր, այդ շերտերը ընդունակ են դառնում մտնել դասակարգային կռուի մէջ, և նրանցից մեծ մասը շուտ թէ ուշ ներմուծուած կը լինի այդ կռուի մէջ, թէև ոչ առանց դժուարութիւնների, որոնք առաջ են գալիս մասամբ նրանց աւանդական նախապաշարմունքներից, իսկ մասամբ նրանց կախումը վիճակից:

Իսկ ինտելիգենցիայի արեստօկրատիան, իբրև դասակարգ, կարող է գրաւուել դէպի սօցիալ-դեմօկրատիան նոյնքան քիչ, որչափ բուրժուազիան. միայն առանձին անհատները նրանցից կարող են գրաւուել այդ կողմը. բայց ինտելիգենցիայի մէջ այդ աւելի դիւրաւ է կատարուում քան գործարանատէրերի և վաճառականների մէջ, որովհետև ինտելիգենցիան, սակաւ բացառութեամբ, ուղղակի շահագրգռուած չէ պրոլետարիատի շահագործութեան մէջ և իր զբաղմունքների շնորհիւ նա իր մէջ մշակում է հոգեկան այն յատկութիւնները, որոնք նրան աւելի ընդունակ են դարձնում ճանաչել հասարակական վարդապետանհրաժեշտ ընթացքը, քան ուրիշ դասակարգերի անձերին, որոնց շահերը չեն միանում այդ վարդապետան կարիքների հետ:

Ամենից հեշտ ինտելիգենցիայի մէջ սօցիալիզմի կողմը կարող են գրաւուել ուսանողները: Այնտեղ ուր պրոլետարական շարժումը թոյլ է և բաւականաչափ գիտակցական չէ, և միաժամանակ գոյութիւն ունի ուժեղ սօցիալիստական շարժում ուսանողութեան մէջ, այնտեղ վերջինս կարող է տիրապետող և ղեկավարող դեր ստանձնել պրոլետարական շարժման վրայ, իսկ որովհետև դեռ կեանքը չմտած ուսանողութեան վրայ ընդհանուր առեամբ չի կարելի հաստատ յոյս դնել, ուստի այդ դերը կարող է մեծամեծ վտանգների և անմիտ էքսպերիմենտների պատճառ լինել: Ուսանողները աւելի լաւ է թող սօցիալիստական պրոպագանդա անեն իրանց մօտ կանգնած ուսանողական շրջանակներում:

E.